

NAKLÎ İLİMLER TARİHİ

Tâhir Harîmî Balcıoğlu

(Balcızâde)

Hazırlayanlar

Fuat AYDIN-M. Mücahid DÜNDAR-Habib KARTALOĐLU

Eskiyeni Yayınları: 117

NAKLİ İLİMLER TARİHİ

Tâhir Harîmi Balcıoğlu

Hazırlayanlar

Fuat AYDIN-M. Mücahid DÜNDAR-Habib KARTALOĐLU

© FCR YAYIN REKLAM BİLGİSAYAR SAN. ve TİC. LTD. ŞTİ.

(Sertifika no: 13178)

Mizanpaj ve Kapak

FCR

Baskı ve Cilt

NY MATBAACILIK YAY. KAĐ. TİC. VE SAN. LTD. ŞTİ.

Ostim OSB Mh. 1250 Cd. No: 24 Yenimahalle/ANKARA

Tel: (0533) 591 86 17 (Sertifika no: 50732)

1. Baskı: Mart 2022

ISBN: 978-625-7673-29-7

FCR YAYIN REKLAM BİLGİSAYAR SAN. ve TİC. LTD. ŞTİ.

Hacı Bayram Mahallesi Boyacılar Sokak No: 14/1

Ulus-Altındađ/ANKARA • Tel: (0312) 310 08 60

Web: www.fcr.com.tr • e-mail: fcr@fcr.com.tr

NAKLÎ İLİMLER TARİHİ

Tâhir Harîmî Balcıoğlu
(Balcızâde)

Hazırlayanlar

Fuat AYDIN-M. Mücahid DÜNDAR-Habib KARTALOĐLU

Ankara 2022

Tahir Harîmi Balcıoğlu (Balcızáde)

Soyu Molla Fenârî'ye uzanan Tâhir Harîmî, 1893'te Edremit'te doğdu. İlk tahsilini Edremit'te, medrese eğitimini ise İstanbul'da tamamladı. 1912'de de İslâmî ilimler tahsili için Mısır'a (Câmiu'l-Ezher) gitti. Elmalılı Hamdi Yazır, Mısır müftüsü Şeyh Bahî, Şeyh Samlûnî ve Şükri Kürdi gibi hocalardan ders aldı. 1914'te Edremit'e dönen Harîmî, Birinci dünya savaşına katılmış ve savaş esnasında bir yıl İngilizlerin elinde esir kalmıştır. Sonrasında Edremit'e dönen müellif, resmî olarak vaizlik görevine devam ederken Sebîlürreşâd, *Beyânü'l-Hak* ve Mihrab gibi dergilerde yerel gazetelerde yazılar kaleme aldı ve eser telifine devam etti. Çok sayıda matbu ve gayr-i matbu eseri bulunan Harîmî 1951 yılında vefat etti.

Fuat AYDIN

1965'te Gümüşhane Şiran'da doğdu. İlk, orta ve lise eğitimini İstanbul'da tamamladı. 1987 yılında Erzurum Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesinden mezun oldu. Dört yıl Ankara'da ve iki yıl İstanbul'da öğretmenlik yaptı. 1993 yılında Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesine Diner Tarihi araştırma görevlisi olarak girdi. 1994'te Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde, *Ali b. Rabben et-Taberi ve er-Redd ale'n-Nasârâ* adlı tezle yüksek lisansını ve 2000 yılında aynı enstitüde *Pavlus ve Din Anlayışının Yansımaları* adlı çalışmasıyla doktorasını tamamladı. 2006 yılında doçent, 2011 yılında profesör oldu. Halen aynı üniversitede öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır. Evli ve iki çocuk babasıdır.

M. Mücahid DÜNDAR

1981 yılında Konya'da doğdu. İlk ve ortaöğretimi Konya merkezde tamamlamasının akabinde 1999 yılında Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde lisans eğitimine başladı. Lisans eğitiminin ardından 2003 senesinde Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İlahiyat Anabilim Dalı İslam Mezhepleri Tarihi Bilim Dalında başladığı yüksek lisansını *Vehbâbilikte Tevhîd ve Şirk* başlıklı teziyle 2006'da tamamladı. Aynı üniversitenin Kelam Bilim Dalında başladığı doktorasını ise *Teşekkül Dönemi Kelâm Problemlerine Devrin Siyâsi-Sosyal Hâdiselerinin Etkileri* başlıklı teziyle 2013 yılında tamamladı. 2007-2011 yılları arasında İmam-Hatip olarak görev yapan DüNDAR, 2011-2012 yıllarında Muş Alparslan Üniversitesi Eğitim Fakültesinde Araştırma Görevlisi olarak bulundu. 2013 senesinden beri Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam Mezhepleri Tarihi Anabilim dalında öğretim üyesi olarak çalışmaktadır.

Habib KARTALOĐLU

1984 yılında Sinop ili Boyabat ilçesinde doğdu. Orta öğrenimini 2001'de Boyabat İmam Hatip Lisesinde tamamladı. Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesinden 2005 yılında mezun oldu. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde "*Şeyh Saduk ve Şeyh Müfid Bağlamında İmâmîyye'de Abbâri-Usûlî Farklılaşması*" başlıklı çalışmasıyla yüksek lisansını tamamladı (2011). Aynı enstitüde "İslam Mezhepleri Tarihi" alanında başladığı doktora programını "*Şerîf el-Murtazâ (ö. 436/1044) ve Şii-Usûlî Gelenekteki Yeri*" başlıklı teziyle de 2016 yılında tamamladı. 2007-2010 yılları arasında İmam-Hatip olarak görev yaptı. 2010 yılında Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam Mezhepleri Tarihi Anabilim Dalında araştırma görevlisi oldu. Halen aynı fakültede İslam Mezhepleri Tarihi Anabilim Dalında öğretim üyesi olarak görevini sürdürmektedir.

İÇİNDEKİLER

YAYINA HAZIRLAYANLARIN ÖN SÖZÜ ----- IX

BALIKESİR TAŞRASINDA BİR ÂLİM-ENTELEKTÜEL:

TÂHİR HARİMÎ BALCIZÂDE/BALCIOĞLU ----- XIII

Entelektüel Geçmişi ve Çevresi ----- XVII

Entelektüel-Alim Olarak Tâhir Harîmi ----- XIX

Eserleri ----- XX

NAKLÎ İLİMLER TÂRİHİ

MUKADDİME ----- 1

I. İSLÂM'DA İLİM NASIL TEDVİNE BAŞLANDI? ----- 4

1. Peygamberlik----- 14

1.1. İslâm Kelâmcıları ve Feylesofları Nazarında Vahiy ve Nübüvvet Telakkisi----- 16

1.2. Vahiy Nasıl Başladı ve Vahyin Mertebeleri----- 24

1.3. İslâmiyet'in Nazarında Rüyâ----- 27

1.4. Ulûm-i Hâzıra Nazarında Rüyâ----- 29

1.5. Felsefe ve Ulûm-i Hâzıraya Göre Vahiy, Nübüvvet, Mûcize ----- 31

II. KURÂN TÂRİHİ ----- 41

1. Kur'an'ın Kırâatindeki İhtilâflar ----- 57

III. TEFSİR TÂRİHİ----- 60

1. [Müfessirlerin Tabakaları] ----- 65

2. Tefsirlerin Yazılmasında Takip Edilen Fikir Yolları ----- 72

3. Kur'an ve Garplı Müellifler ----- 74

IV. HADİS TÂRİHİ ----- 78

1. Hadisin Tedvini ve İlk Hadis Müellifleri ----- 91

2. Hadis Kitaplarının Tabakaları, Sıhhat ve Vüsûk Dereceleri ----- 94

3. İlm-i Hadis Târihi Hakkında Garp'ta Yazılan Eserler ----- 106

V. FIKIH TÂRİHİ ----- 108

1. Peygamber'den İlim Nasıl Telakkî Edildiği ----- 108

2. Fıkhın Tedvin Târihi----- 110

2.1. Peygamber'in Devri ----- 114

2.2. Peygamber'in İrtihâli ve Hulefâ-yı Râşidin'den Sonra -----	116
2.3. Sahâbiler Devrinde Fıkıh -----	117
2.4. Tâbiin Devrinde Fıkıh -----	121
3. Mezheplerin Doğması ve Fıkıhın İnkisâmı -----	123
3.1. Irak, Hicaz İctihâd Medreselerinin Teşekkülü -----	125
3.1.1. Irak İctihâd Medresesi -----	126
3.1.2. Kûfe'de Irak Medresesinin İlk İctihâdi Temelleri Nasıl Atıldı? -----	127
3.1.3. Kûfe ve Basra İctihâd Medreselerinin Faaliyeti ve Bu İki Medresenin Irak İctihâd Medresesi Altında Tevhidi -----	130
3.1.4. Abbâsilerin Irak İctihâd Medresesine Müzâheretleri -----	130
3.1.5. İmâm-ı Âzam Ebû Hanîfe Nu'mân b. Sâbit'in İlmî Hayâtı -----	134
3.1.6. İmâm-ı Âzam Ebû Hanîfe'nin İctihâdda Meslekleri -----	137
3.1.7. İmâm-ı Âzam Ebû Hanîfe'nin Nesebi -----	142
3.1.8. Irak İctihâd Medresesinin En Mühim Sîmâları ve Hanefî Mezhebinin Tekâmülünü Hazırlayanlar -----	143
3.2. Hicaz İctihâd Medresesinin Teşekkülü, Mâlikî, Şâfiî, Hanbelî Mezhepleri --	149
3.2.1. Hicaz İctihâd Medresesinin Teşekkülünü Hazırlayan Sebepler -----	148
3.2.2. Mekke ve Medine Şehirlerinin İctihâd Târihinde Mevkileri -----	152
3.2.3. İmâm Mâlik b. Enes'in İlmî Hayâtı -----	151
3.2.4. Hicaz Medresesini Temsil Eden İmâm Mâlik'in İctihâdda Usûlleri -----	152
3.2.5. Hicaz İctihâd Medresesine Mensup Mâlikî Mezhebinin İntişâr Sahaları -	153
3.2.6. Mâlikî Mezhebinin Üç Kısma Ayrılması: Kayrevânîler, Kurtubîler, Irâkîler -	156
3.3. Hicaz İctihâd Medresesinden Dođan Şâfiî Mezhebi	
Şâfiî Mezhebi ve Bunu Hazırlayan Sebepler -----	159
3.3.1. Şâfiî Mezhebinin İntişâr Sahaları -----	159
3.3.2. İmâm Şâfiî'nin Eski ve Yeni İctihâdâtının Râvileri -----	162
3.4. Hicaz İctihâd Medresesine Mensup Hanbelî Mezhebinin Zuhûru -----	164
3.5. Münkariz Olan Mezhepler -----	166
3.5.1. Ehl-i Bid'at İctihâd Medresesi ve Fukahâ-yı Şurât -----	167
3.5.2. Ehl-i Bid'at İctihâd Medresesine Mensup Şîa Mezhebi -----	169
3.6. Mezheplerin Takarrurundan Sonra -----	173
3.6.1. Müctehidler ile Fukahânın Tabakaları -----	174
3.6.2. Müctehidler ile Fukahânın Tabakalarına Dâir Âsar Vücûda Getiren Müellifler -----	177
3.6.3. Fıkıh ve Hukûk İlminde Usûl ve Hilâf -----	178
3.7. Umûmî Hukûk Târihi Huzûrunda İslâm'ın Kânûn-i İctihâdi -----	179
3.8. İslâm Fıkıh ve Hukûkuna Dâir Garp'taki Tedkikler -----	182

VI. KELÂM TÂRİHİ -----	184
1. “İlm-i Kelâm - Theologie Dogmatique” -----	184
2. İslâm Safvetinin Bulanması -----	186
3. Beşerin Umûmî İtikâd Târihinin İslâm Akîdeleri Üzerindeki Tesirleri -----	189
4. İslâmiyet’in Doğum Yeri Olan Cezîretü’l-Arab’ın Târihte Geçirdiği Dini Tahavvüller - 193	
4.1. Arap Putperestliği -----	197
4.2. Arab’da Kehânet -----	201
4.3. Arab Hanıfleri -----	203
4.4. Arabistan’da Ba’s Olunan Millî Peygamberler -----	203
4.5. İslâmiyet’ten Evvel Arabistan’a Hâricden Gelen Dinler: Nücümperestlik ve Sâbiî Dini -----	204
4.6. Arabistan’da Yahûdi Dini -----	207
4.7. Arabistan’da Hıristiyan Dini -----	208
5. İslâm’da İlk İhtilâflar Nerelerde Başladı? -----	209
5.1. Havâric Fırkası Nasıl Ayrıldı? -----	218
5.2. Hazreti Ali’nin Havâricî Harûriyye Nâmıyla Tesmiyesi ve Hakemeynin İçtimâî -----	222
5.3. Havâricin İslâm İtikâd Târihinde Mevkii -----	223
5.4. Havâric’ten İbâziyyeler -----	226
6. Yezîdiler -----	229
6.1. Şeyh Adî b. Müsâfir’e İsnâd Edilen Kitâb-ı Cilve -----	235
6.2. Büyük Şîa Mezhebi ve Ondan Ayrılan Fırkalar -----	238
7. Şîa’nın İmâmîyye, İsnâaşeriyye, Bâtîniyye Fırkaları -----	251
7.1. Şîa’nın Siyâsî ve İlmi Faaliyeti -----	259
7.1.1. Türkler Arasında Müfrit Şîilik Cereyânları -----	265
7.1.2. Selçuk Türklerinin İslâmiyet’e Dâhil Olmaları ve Şîilik Karşısında Sünniliği Müdâfaaları -----	268
7.1.3. İlhânîler ve Şîi Faaliyetleri -----	275
7.1.4. Hükümet-i Gürgâniyye ve Safeviyye Devirlerinde Şîa -----	278
7.2. Şîa’nın En Mühim Fırkaları -----	279
7.2.1. Karâmita ve Bâtîniyye -----	279
7.2.2. İslâmiyet İle Temasa Geldiği Anlarda İran’ın İçinde Yaşadığı Dinî Hayât -----	281
7.2.3. Şîa’nın Karâmita Mezhebi Nasıl Teşekkül Etti? -----	284
7.2.4. Şîa’nın İsmâiliyye Mezhebinden Karâmita’nın Doğması -----	286
7.2.5. Karmatilerin Âyin ve İtikâdları -----	298
7.3. Şîa’nın En Büyük Fırkası Olan Bâtînîler ve Mülûk-i Fâtîmiyyenin Zuhûru -----	299
7.3.1. İran Bâtînîleri -----	303
7.3.2. Meşhûr Alamut ve Hükümet-i Melâhide Reisi Hasan Sabbâh (ö. 520) ---	303
7.3.3. İran Selçûkîleri ve Hükümet-i Melâhide-i Bâtîniyye -----	304

7.3.4. Şelçükilerin İnhilalleri Dolayısıyla Şîa-i Bâtıniyye'nin Kanlı İhtilaller Çıkarmaları -----	313
7.3.5. Suriye Bâtınileri -----	317
7.3.5.1. Suriye Şîa-i Bâtıniyye Dâî-i A'zamı: Râşidüddin Sinân -----	321
7.3.5.2. Ehl-i Salib Karşısında Selâhaddîn-i Eyyübî'nin Râşidüddin Sinân'a Mürâcaatı -----	326
7.3.5.3. Râşidüddin'in İlk Devirleri -----	326
7.3.6. Orta Asya Şîa-i Bâtıniyyesi -----	327
7.3.7. Daha Sâsâniler Devrinde Orta Asya'da Şîa-i Bâtıniyyeden Çok Mukaddem Zerdüştiler, Maniler, Deysâniler, Budizm, Mezdekiler -----	329
7.4. Emevî ve Abbâsiler Devrinde Türkler ve Mezhebî Cereyânlar -----	332
7.5. Fâtımiler ve Şîa-i Bâtıniyyenin Mühim Hareketleri Karşısında Türkler -----	339
7.6. Hindistan Şîa-i Bâtıniyyesi -----	341
7.7. Garbî Asya ve Anadolu Şîa-i Bâtıniyyesi: İlhanîlerin Şîliği İltizamı İle İlhanî Saraylarında Dâilerin Nüfûzu -----	346
7.8. Konya Selçükileri ve Şîa-i Bâtıniyye'nin Anadolu'daki Şâyân-ı Dikkat Hâdiseleri -----	349
7.9. Hicretin Sekizinci ve On Birinci Asurlarında İran ve Anadolu'nun Coğrafi Mezhebîsi -----	353
7.10. Çobâniyân, İlkâniyân ve Gürgâniyân Devirlerinde Şîa-i Bâtıniyye -----	355
7.11. Tarikatlar ve Şîa-i Bâtıniyye'nin Neşriyatı -----	356
7.12. Umûm-i Şîa-i Bâtıniyye'nin Gerek Usûlde ve Gerek Fûrû'daki İtikâdları -----	371
7.13. Şîa-i Bâtıniyye'nin Fıkıhtaki Ahkâmı -----	373
7.14. Şîa'nın Dinde İhdas Ettiği Muharremât -----	374
7.15. Şîa-i Bâtıniyye'nin Meşhûr Âlimleriyle Telif Ettikleri Eserler -----	376
7.16. Bilumûm Şîa-i Bâtıniyye'den Teferru Eden Fırkalar Hakkındaki Me'hazlar --	380
8. Nusayriye Mezhebi -----	382
9. Dürzî Mezhebi ve Dürziler -----	385
10. Bâbî ve Bâhâî Mezhepleri -----	390
10.1. Avrupa'da Bahâilîğin Neşri -----	399
10.2. Bahâilîğin Doğmasına Âit Sebepler -----	400
10.3. Bâbilik ve Bahâilik Hakkındaki Me'hazlar -----	402
11. Vehhâbî Mezhebi -----	403
11.1. Vehhâbîliğin Gâyesi ve Ona Atfedilen Islâhatçılık -----	407
11.2. Vehhâbîliğin Umdeleri -----	407
11.3. Vehhâbîlik Hakkındaki Me'hazlar -----	408
12. Kelâm Nazariyelerini Vazeden Mezhepler -----	410
12.1. Kader Meselesi Nasıl Çıktı? -----	414
12.2. Kaderiyyeciliği Doğuran Sebepler -----	417

12.3. Mu'tezile: Ehl-i Adl ve Tevhîd -----	418
12.4. Cevâhir ve A'râz Nazariyesinin Târihi Seyri-----	423
12.5. Ehl-i sünnet -----	428
12.6. Hüccetü'l-İslâm Ebû Hâmid Muhammed el-Gazzâlî'nin İlm-i Kelâm'da Yaptığı Büyük İnkılap-----	433
12.7. Hicretin Sekizinci Asrında Selefiyye'nin Kabûl Ettiği Usûlü İhyaya Âit Teşebbüsler -----	436
12.8. İlm-i Kelâm ve Mezheplere Dâir Eser Vücûda Getiren İslâm Müellifleri ---	438
Fihrist-----	440
Kaynaklar -----	441
EKLER-----	451
DİZİN-----	461